

Instagram: stela_knjige

Facebook: stela

www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA

Viola Ardone

Il treno dei bambini

Copyright © 2019 Giulio Einaudi editore

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2022

ZA IZDAVAČA

Marko Sabovljević

UREDNIK

Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA

Agencija Tekstogradnja

DIZAJN KORICA

Tatjana Jović

SLOG I PRELOM

Studio Znak

ŠTAMPA

Alpha print, Zemun

TIRAŽ

1.000

IZDAVAČ

Publik praktikum, imprint Stela

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA

2022

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

Deca iz voza

VIOLA ARDONE

Prevela sa italijanskog
Jelena Brborić

Stela

Za Gjajmea

Prvi deo
1946.

1.

Moja mama napred, a ja za njom. Mama brzo korača ulicama Španskog kvarta: na svaki njen korak, ja pravim dva. Posmatram tuđe cipele. Čitave cipele: jedan poen; bušne cipele: minus jedan poen. Bosonogi: nula poena. Nove cipele: zlatna zvezdica. Ja svoje cipele nikad nisam imao, nosim tuđe i uvek me žuljaju. Moja mama kaže da loše hodam. Nisam ja kriv. Krive su tuđe cipele. Oblikovala su ih neka tuđa stopala. Stekle su sopstvene navike, poznaju druge puteve, druge igre. A kad stignu do mene, šta one znaju o tome kako ja hodam i kuda želim da idem? Moraju da se navikavaju mic po mic, ali moja stopala u međuvremenu rastu, cipele mi omale i onda sve iznova.

Moja mama napred, a ja za njom. Gde idemo, to ne znam, ona kaže da je za moje dobro. Mora da se tu krije neka caka, kao što je to bio slučaj s vaškama. To je za tvoje dobro, rekla je, a onda sam završio obrijane glave tako da je izgledala kao dinja. Na svu sreću, s dinjom je završio i moj drugar Tomazino, i on za svoje dobro. Drugovi su nam se rugali, govorili su da izgledamo kao dve lobanje koje su pobile s groblja Fontanela. Tomazino mi nije oduvek bio drug. Jednom prilikom sam ga video kako krade jabuku s tezge Kapajanke, piljara koji ima kolica na Pijačnom trgu, i onda sam pomislio da ne možemo biti drugari zato što je meni moja mama Antonijeta objasnila da mi jesmo siromašni, ali da nismo lopovi. Inače bismo

postali prosjaci. Tomazo me je, međutim, video i ukrao je jednu jabuku i za mene. Pošto jabuku nisam sâm ukrao nego sam je dobio na poklon, pojeo sam je, glad mi je izbijala iz očiju. Od tog trenutka smo postali prijatelji. Prijatelji po jabukama.

Moja mama korača ulicom ne gledajući u zemlju. Ja vučem noge i sabiram poene od cipela da me ne bi bilo strah. Brojim na prste do deset, a onda počnem iz početka. Kad deset puta izbrojim do deset, dogodiće se nešto lepo, takva su pravila igre. Dosad mi se to nešto lepo nikad nije desilo, možda sam loše sabirao. Mnogo volim brojeve. Slova baš i ne: pojedinačno umem da ih prepoznam ali kada se postroje da naprave reči sav se zbunim. Moja mama kaže da kad porastem ne treba da budem kao ona i da me je zbog toga poslala u školu. Ja sam išao, ali mi tamo nije bilo lepo. Kao prvo, drugovi su se dernjali i kući sam se vraćao s glavoboljom, a učionica je bila mala i zaudarala je na znojova stopala. Pored toga, morao sam sve vreme mirno da sedim u klupi, da ćutim i da ispisujem slova. Učiteljica je imala isturenu bradu i šuškala je dok priča, a ako bi je neko imitirao dobio bi čušku. Ja sam ih u prvih pet dana dobio deset. Brojao sam ih na prste kao poene od cipela, ali ništa nisam osvojio. I tako sam odlučio da napustim školu.

Mama nije bila zadovoljna, ali je rekla da moram barem da izučim neki zanat, i tako me je poslala da skupljam tuđe prnje. Isprva sam bio zadovoljan: trebalo je da po čitav dan bazam naokolo i da od vrata do vrata skupljam staru odeću ili da je vadim iz smeća i nosim na pijacu kod Gvođenog. Nakon nekoliko dana sam pak bio toliko umoran da sam počeo da žalim za čuškama učiteljice isturene brade.

Mama se zaustavlja pred jednom sivo-crvenom zgradom s velikim prozorima. „To je ovde”, kaže. Ova škola mi deluje lepše od one prve. Unutra je tiho i ne smrdi na stopala. Penjemo

se na prvi sprat i čekamo na jednoj drvenoj klupici sve dok neki glas ne dovikne: „Sledeći”. Pošto se niko ne mrda, mama zaključuje da smo to mi, i ulazimo.

Moja mama se zove Antonijeta Speranca. Gospođica koja nas je dočekala zapisuje ime na jedan papir: „Za vas je ostala samo ova”. Ja onda pomislim: e pa to je to, sad će mama da se okrene na peti i vraćamo se kući. Ali ne.

„Lupate li vi čuške, učiteljice?”, pitam i pokrijem glavu rukama, za svaki slučaj. Gospođica se smeje i štipa me za obraz, ali nežno. „Izvolite, raskomotite se”, kaže, i mi sedamo naspram nje.

Gospođica nimalo ne liči na onu drugu učiteljicu, nema isturenu bradu već lep osmeh, pravilne bele zube, kratku kosu i nosi pantalone kao muškarac. Mi sedimo u tišini. Kaže nam da se zove Madalena Kriskuolo i da je se mama možda seća zato što se borila da nas oslobodi od nacističkog terora. Moja mama klima glavom, ali je sasvim jasno da za ovu Madalenu Kriskuolo, sve do tog trenutka, nikad nije čula. Madalena priča da je tih dana sačuvala most u rejonu Sanita, koji su Nemci želeli da dignu u vazduh dinamitom, i da su joj zbog toga kasnije uručili bronzanu medalju i povelju. Mislim se da bi bilo bolje da su joj dali nove cipele, zato što joj je jedna čitava a druga bušna (nula poena). Kaže da smo dobro postupili što smo došli kod nje, da se mnogi stide, da su ona i njene drugarice morale da idu od vrata do vrata kako bi ubedile mame da je to nešto dobro, i za njih i za njihovu decu. Da su im mnogi zalupili vrata ispred nosa i da su ih neki čak i ispsovali. Ja u to verujem zato što i mene kad idem da tražim staru odeću često psuju. Gospođica kaže da je mnogo dobrog sveta pokazalo poverenje u njih, da je moja mama Antonijeta jedna hrabra žena i da svom detetu daje poklon. Ja u životu nikakav poklon nisam dobio, ako ne računam staru metalnu kutiju u koju sam stavio sve svoje blago.

Moja mama Antonijeta čeka da ova Madalena završi s pričom, njoj priča nije jača strana. Ona druga kaže da deci treba pružiti priliku. Ja bih više voleo da mi dâ komad hleba s pošećerenom rikotom. Jednom sam ga jeo na nekoj američkoj proslavi na koju sam se uvukao s Tomazinom (stare cipele: minus jedan poen).

Moja mama i dalje ćuti i Madalena zato nastavlja da priča: organizovali su posebne vozove koji će odvesti decu tamo gore. Na to moja mama odgovara: „Jeste li pak sigurni? Vidite li ovog ovde? On vam je prava božja kazna!” Madalena kaže da će nas u voz smestiti mnogo, a ne samo mene. Ovo, dakle, nije nikakva škola, shvatam napokon, i licem mi se širi osmeh. Moja mama Antonijeta se ne osmehuje. „Da imam izbora, ne bih bila ovde, ne znam šta bih drugo, uradite šta morate.”

Nakon što smo izašli, moja mama opet hoda ispred mene, ali sporije. Prolazimo kraj tezge s picama kod koje joj se svaki put obesim o suknju i moljakam sve dok me ne zvizne po glavi. Ona zastaje. „Čvarci i rikota”, kaže mladiću koji stoji za tezgom. „Samo jednu.”

Ja joj ovoga puta ništa nisam tražio i razmišljam da, ako je mama sama od sebe odlučila da mi kupi prženu picu u podne, tu mora da se krije neka caka.

Mladić umotava u hartiju picu žutu kao sunce i veliku kao moje lice. Ja je uzimam obema rukama u strahu da mi ne ispadne. Topla je i mirisna, duvam u nju a miris ulja mi ispujava nos i usta. Moja mama se saginje i gleda me pravo u oči. „Čuo si i sâm. Sad si već veliki, uskoro ćeš napuniti osam godina. Znaš u kakvoj se situaciji nalazimo.”

Nadlanicom mi briše mast sa lica. „Daj i meni da probam”, i prstima otkida parče. Potom se uspravlja i upućujemo se kući. Ništa je ne pitam i hodam. Moja mama napred, a ja za njom.

2.

O onome s Madalenom više ni reč. Ja sam pomislio da je moja mama zaboravila na to, ili da se predomisli. Međutim, nekoliko dana kasnije kod nas je došla jedna časna sestra, poslao ju je otac Đenaro. Mama ju je krišom posmatrala kroz staklo: „Šta sad hoće ova zamotana?”

Časna sestra je ponovo pokucala, pa je mama spustila šiče i otišla da otvori vrata, ali samo malo, tako da je druga žena uspela kroz prorez da provuče samo uvošteno lice. Časna sestra je pitala može li da uđe i mama je klimnula glavom, ali se jasno videlo da čini to preko volje. Časna sestra je rekla da je moja mama dobra hrišćanka, da Bog sve vidi i da deca ne pripadaju ni majkama ni očevima nego Bogu. One komunistkinje pak žele da nas ubace u voz i pošalju u Rusiju gde će nam odseći šake i stopala i neće nam dozvoliti da se vratimo. Moja mama joj ništa nije odgovorila. Ume ona da ćuti. Tako se časna sestra naposletku najedila i otišla. Ja sam onda pitao: „Je li ti to stvarno hoćeš da me pošalješ u Rusiju?” Ona je ponovo uzela šiče u ruke i počela da priča sama sa sobom: „Ma kakva Rusija... Ne poznajem ja ni fašiste ni komuniste. Ne poznajem ni sveštenike ni biskupe.” Moja mama s drugima priča malo, više sama sa sobom. „Poznajem samo glad i muku... Baš bih volela da vidim onu zamotanu bez muškarca i s detetom... lako je pričati kad čovek nema dece. Ali gde je bila ona kada se moj Luidino razboleo?”

Luidi je bio moj stariji brat, i da mu kao malom nije palo na pamet da navuče bronhijalnu astmu, sada bi bio tri godine stariji od mene. Ovako sam, kad sam se rodio, već bio jedinač. Moja mama ga gotovo nikad ne pominje ali na noćnom stočiću drži njegovu sliku i ispred nje sveću. Meni je sve o tome ispričala Zandraljona, koja živi u prizemlju preko puta nas i dobra je žena. Moja mama je toliko patila da su svi verovali da se nikad neće oporaviti. Međutim, posle sam se rodio ja i bilo joj je drago. Iako joj ja nisam po volji kao što joj je bio on. Da nije tako, valjda me ne bi slala u Rusiju.

Izlazim iz stana i silazim kod Zandraljone, koja uvek sve zna, a ako nešto ne zna, odmah se raspita. Ona kaže da nije tačno da će me poslati u Rusiju, da ona poznaje Madalenu Kriskuolo i žene s kojima radi: one žele da nam pomognu, da nam pruže malo nade. Ali šta će meni njihova nada? Ja nadu već imam u imenu, zato što se i ja prezivam Speranca,¹ kao moja mama Antonijeta. A zovem se Amerigo. Ime mi je dao moj otac. Ja ga nikad nisam upoznao, a kad god pitam za nje-ga mama diže pogled ka nebu kao kad počne da pada kiša a ona nije imala vremena da pokupi razgrnut veš. Kaže da je on veliki čovek. Otišao je u Ameriku da se obogati. „Hoće li se vratiti?“, pitao sam je. „Pre ili kasnije“, odgovorila je ona. Ništa mi nije ostavio, osim imena. I to je valjda nešto.

Otkad se proćulo za ono s vozovima, u našoj ulici više nema mira. Svako prića svoju priću: neki tvrde da će nas prodati i poslati u Ameriku da rmbaćimo, neki da ćemo otići u Rusiju i da će nas potrpati u furune, neki su ćuli da će poslati samo lošu decu, a ona dobra će ostati sa svojim mamama, neke nimalo nije briga za celu stvar i nastavljaju po starom zato što su neobrazovani. I ja sam neobrazovan, iako me u ulici zovu

¹Nada na italijanskom. (Prim. prev.)

Nobel pošto znam mnogo toga mada nisam hteo da se vratim u školu. Učim na ulici: smucam se, slušam priče, guram nos u tuđa posla. Niko se ne rađa naučen.

Moja mama Antonijeta ne želi da naokolo pričam njena posla. A ja nikad nikom nisam rekao da se ispod našeg kreveta nalaze paketi kafe Gvozdenog. Niti da Gvozdeni u podne dolazi kod nas i da se zatvara u sobu s mojom mamom. Ko zna šta li priča svojoj ženi, možda da ide da igra bilijar. Mene pošalje napolje, kaže mi da on i ona imaju posla. Ja onda izađem i idem da skupljam odeću. Prnje, dronjke, rashodovanu odeću američkih vojnika, prljavu odeću punu buva. Isprva kad je dolazio, ja nisam hteo da odem: nisam mogao da podnesem da Gvozdeni dolazi da izigrava gazdu u mojoj kući. Onda mi je mama rekla da moram da pokažem poštovanje prema njemu zato što ima prijatelje na važnim mestima i zato što nas hrani. Rekla je da se razume u trgovinu i da od njega mogu mnogo toga da naučim, da može da mi bude učitelj. Ništa joj nisam odgovorio, ali od tog dana, čim on dođe, ja izađem. Odeću koju sakupim nosim kući, moja mama je pere, trlja, krpi i onda je dajemo Gvozdenom koji ima tezgu na Pijačnom trgu, pa je onda prodaje siromašnjijima od nas. Za to vreme gledam cipele i brojim poene na prste i kad izbrojim deset puta deset, dogodiće se ona lepa stvar: moj otac će se vratiti iz Amerike bogat, i onda ću ja da budem taj koji će Gvozdenog da izbaci iz kuće.

Jednom je pak igra stvarno upalila. Ispred pozorišta *San Karlo* sam video jednog gospodina čije su cipele bile nove novcijate i tako uglacane da su vredele sto poena. I zaista, kad sam se vratio kući, Gvozdeni je stajao pred vratima. Moja mama je u prolazu videla njegovu ženu u Aveniji Retifilio s novom tašnom preko ramena. Gvozdeni je rekao: „Moraš da se naučiš strpljenju. Pričekaj, pa će doći i tvoj trenutak.” Moja mama mu je odgovorila: „Danas ćeš pak ti da popričekaš”, i tog dana ga

nije pustila u kuću. Gvozdeni je ostao napolju, pripalio je cigaretu i počeo da se šetka s rukama u džepovima. Ja sam mu prišao, samo da bih uživao što ga vidim tako najedenog, pa sam mu rekao: „Da nije danas crveno slovo, Gvozdeni? Nemate posla?” On se nagnuo nada mnom, povukao je dim iz cigarete i iz usta su mu izašli brojni mali kolutovi. „Mali”, rekao mi je, „žene su ti kao vino. Ili naučiš da njima ovladaš, ili one ovladaju tobom. Ako se to desi, izgubiš razum, postaneš njihov rob, a ja sam oduvek bio slobodan čovek i takav ću i ostati. Hajde, idemo u kafanu, danas ću ti dati da piješ crno vino. Danas ćeš uz Gvozdenog da postaneš muškarac!”

„Šteta, Gvozdeni, ne mogu da vam ugodim, imam posla.”

„Kakvog ti to posla imaš?”

„Moram da skupljam odeću, po običaju. Ne вреди mnogo, ali zahvaljujući njoj imamo šta da jedemo. S vašim dopuštenjem.”

Ostavio sam ga samog, dok su kolutovi od dima nestajali u vazduhu.

Odeću koju nađem stavljam u jednu korpu koju mi je dala moja mama. Pošto kad se napuni postane teška, počeo sam da je nosim na glavi kao što sam video da rade žene na pijaci. Ali je onda malo-pomalo počela da mi se proređuje kosa, pa mi je teme proćelavilo. Zato mi je, po mom mišljenju, mama obrijala glavu, kakve vaške!

Dok sakupljam odeću raspitujem se o vozu, ali ništa. Neki pričaju jedno, neki drugo. Tomazino stalno ponavlja da on ne mora da ide zato što mu kod kuće ništa ne nedostaje, a njegova majka, gospođa Armida, nije spala na prosjački štap. Pakjokja, koja je u našoj ulici glavna, kaže da se, dok smo imali kralja, neke stvari prosto nisu događale i da majke nisu prodavale svoju decu. Kaže da nema više do-sto-jan-stva! A kad god to izgovori, pokazuje modre desni, škругuće malobrojn timerostalim žutim zubima i pljuje kroz rupe. Ja mislim da je

Pakjokja rođena ružna i da zato nikad nije našla muža. Ali o tome ne sme da se priča zato što joj je to slaba tačka. A ni o tome da nema decu. Jednom je imala češljugara, ali joj je pobegao. Ni o tom češljugaru ne sme da se priča pred Pakjokjom.

I Zandraljona je ostala gospođica. Nikad se nije saznalo zašto. Ona kaže da nije mogla da se odluči između onih koji su joj se nudili, i da je na kraju ostala sama zato što je zapravo veoma bogata i ne želi ni sa kim da deli svoj novac. Neki kažu da je imala momka, ali joj je umro. Neki pričaju da je imala momka, ali se posle otkrilo da je bio oženjen. Ja kažem da su to sve zli jezici.

Samo su se jednom Pakjokja i Zandraljona oko nečega složile: kada su Nemci došli u našu ulicu, u potrazi za nečim za jelo, pa su im one stavile golubije brabonjke u pitu i rekle da su to čvarci, da je reč o tradicionalnom specijalitetu naše kuhinje. Oni su ih pojeli ponavljajući *gut, gut!* dok su se Pakjokja i Zandraljona gurkale laktovima i smejale sebi u brk. Vojnike nikad više nismo videli, nisu se vratili čak ni da nas kazne.

Moja mama Antonijeta me dosad nikom nije prodala. Međutim, nekoliko dana nakon posete časne sestre vratio sam se kući s korpom za odeću i tamo zatekao onu Madalenu Kriskulo. Eto ti ga sad, pomislio sam u sebi, došli su i mene da kupe! Dok je mama pričala s njom, ja sam kružio po sobi poput nekog tupavca i ako bi mi postavile neko pitanje, ili nisam odgovarao ili sam namerno mucao. Hteo sam da delujem zaostalo, jer ko bi kupio mucavo ili maloumno dete?

Madalena kaže da je i ona iskusila siromaštvo, da gladovanje nije krivica već nepravda. Da žene treba da se ujedine kako bi se stvari popravile. Pakjokja pak uvek kaže da, ako bi sve žene imale kratku kosu i nosile pantalone, poput te Madalene, sve bi otišlo do vrage. Ali ja se mislim: ko je ona da priča, tako brkata! Madalena nema brkove. Ima lepe ružičaste usne i bele zube.

Madalena tihim glasom kaže mami da zna njenu priču i koliko je propatila zbog nesreće, i da žene treba da budu solidarne i da se ispomažu. Moja mama Antonijeta dva minuta zuri u jednu tačku na golom zidu, i ja shvatim da misli na mog starijeg brata Luidija.

Pre Madalene su u našu kuću već dolazile druge gospođe, ali nisu imale kratku kosu i nisu nosile pantalone. Bile su to prave gospođe, u lepim haljinama i plave kose. Kad god bi ušle u našu ulicu, Zandraljona je krivila lice i govorila: evo nam milostivih gospi. Nama je isprva bilo drago, zato što su donosile pakete s hranom, ali ubrzo se pokazalo da u paketima nema ni testenine ni mesa ni sira. Bio je to pirinač. Uvek, i samo pirinač. Kad god bi došle, moja mama Antonijeta je dizala pogled ka nebu i govorila: ajme nama, podavićete nas u pirinču! Milostive gospe isprva nisu shvatale, a onda, kad su videle da njihove pakete više niko neće, objasnile su da je to nacionalni proizvod i da one vode „pirinčanu kampanju”. Svet je prestao da im otvara vrata. Pakjokja je nastavila da ponavlja da smo nezahvalni, da ne zaslužujemo ama baš ništa i da više nema do-sto-jan-stva. Zandraljona je pak govorila da te žene dolaze da nam staju na muku sa svojim pirinčem, i kad god bi neko pokušao da joj pokloni nešto što joj ne treba govorila je: evo milostivih gospi!

Madalena obećava da će nam u vozu biti zabavno i da će se porodice iz Severne i Centralne Italije prema nama ophoditi kao prema sopstvenoj deci, da će nas hraniti, da će se brinuti o nama i da će nam dati novu odeću i cipele (dva poena). Ja na to prestajem da glumim zaostalog mucavca i kažem: „Mama, prodaj me ovoj gospođi!” Madalena se osmehuje velikim ružičastim usnama i počinje da se smeje, ali me moja mama Antonijeta lupa po glavi nadlanicom. Ja pipam lice koje mi gori, ne znam da li od udarca ili od srama. Madalena prestaje da se

smeje i spušta jednu šaku na maminu ruku. Ona se trza kao da je dodirnula vrelo lonac. Moja mama ne voli da je dodiruju, čak ni da je miluju. Potom Madalena ozbiljnim glasom kaže da ne želi da me kupi. Da je Komunistička partija organizovala nešto što nikad pre nije viđeno, što će ući u istoriju i što će svi godinama pamtiti. „Jel' kao onu pitu s golubijim brabonjcima?“, pitam ja. Moja mama Antonijeta mi upućuje ljutit pogled i ja pomislim da mi se sprema još jedan udarac, ali ona me umesto toga pita: „A ti, šta ti hoćeš?“ Ja odgovaram da ću, ako mi daju obe nove cipele (zlatna zvezdica), kod tih komunista da idem i pešice, a kamoli vozom. Madalena se osmehuje, a moja mama klima glavom u znak pristanka.